

A humanitárius intervenció fogalma, jogi háttere, a líbiai beavatkozás körülményei és következménye

Kulcsár Attila

Bevezetés

A humanitárius intervenció napjaink egyik legvitatottabb nemzetközi jogi dilemmája, különösen jogosságának, igazságosságának és moralitásának indokolhatóságát tekintve. A líbiai beavatkozás sok vitát váltott ki a nemzetközi jogászok és az intervenció megindítása mellett, illetve ellene állást foglaló államok kormányai között.³¹

Az ENSZ létrejötte, és az Alapokmány³² elfogadása³³ különös fontossággal bír a humanitárius intervenció nemzetközi jogi szabályozásában az 1945. évi eseményeket követő időszakban, hiszen megadja azokat a nemzetközi jogi szempontokat, amelyek alapján a beavatkozás lehetséges lesz. Ebben az időszakban váltak az emberi jogok központi értékekké. Megszülettek a legfontosabb nemzetközi dokumentumok, mint az Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata³⁴ (1948. május) Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata³⁵ (1948. december 10.), valamint a Genocídium Egyezmény, vagyis az Egyezmény a Népiirtás Büntettének Megelőzéséről és Megbüntetéséről.³⁶ (1948. december 9.)

³¹ Bartha Bálint: *Policity, Külpolitika, „Egy humanitárius intervenció dilemmája”* 2011. október 20. <http://www.policity.eu/kulpolitika/2011/10/20/egy-humanitarius-intervencio-dilemmaja> (letöltve: 2014. április 10.)

³² Az ENSZ Alapokmányt Magyarországon kihirdette az 1956. évi I. Tv. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95600001.TV&celpara=#xcelparam (letöltve: 2014. április 10.)

³³ Az ENSZ-hez Magyarország 1955. december 14-én csatlakozott. <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/133> letöltve: 2014. április 10.

³⁴ Raisz Anikó: *Az Emberi Jogok Amerikai Védelve, 284. o.* http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_28_2010/ISSN_0866-6032_tomus_28_2010_281-295.pdf letöltve: 2014. április 10.

³⁵ *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/201> letöltve: 2014. április 10.

³⁶ *Egyezmény a Népiirtás Büntettének Megelőzéséről és Megbüntetéséről*, <http://www.preventgenocide.org/hu/egyezmény.htm> letöltve: 2014. április 10.

A fentiekkel ellentétben a szomorú tények viszont azt mutatják, hogy a magasztos eszmék és az emberi jogok nemzetközivé válása ellenére napjainkban is előfordulhatnak szörnyű és tömeges mészárlások, háborús bűntettek, csoportok faji, vallási és más alapokon történő irtása és üldöztetése államhatárokon belül, illetve azokon kívül is. Hogy csak a legismertebbeket említsem: ruandai, jugoszláv vagy koszovói mészárlások, illetve az észak-koreai helyzet. Mivel bizonyos fegyveres konfliktusok során elkövetett súlyos és tömeges emberi jogi jogsértések esetében indult humanitárius beavatkozás, mások esetében viszont nem, ezért úgy gondolom, hogy a fegyveres humanitárius intervenció nemzetközi felfogása nem egységes és megindításának jogossága, legitimációja illetve morális indokoltsága tekintetében az államok és a témával foglalkozó szakemberek meggyőződése és véleménye nem egyezik meg.³⁷ Akkor viszont felvetődik a kérdés, hogy vajon lehet-e jogszerűen végrehajtani egy fegyveres katonai beavatkozást egy másik állam, pl. Líbia ellen az ország határain belül kialakult helyzet kapcsán, ha az nem közvetlenül fenyegeti a világ vagy a régió békéjét? Milyen jogsértéseknek kell előfordulniuk és milyen mértékben ahhoz, hogy más államok beavatkozhasanak egy állam belső ügyeibe? Kellő, illetve hatékony védelmi és fellépési lehetőséget biztosítanak-e a nemzetközi egyezmények, illetve az Alapokmány az ilyen esetek kezelésére?

Tanulmányomban az ENSZ Alapokmánya alapján elemzem és vizsgálom a fent említett kérdéseket, melyekre megpróbálok lehetséges válaszokat illetve magyarázatokat találni. Kutatásom alapját a líbiai beavatkozás képezi. Ezen túlmenően kifejtem a líbiai beavatkozást megelőző helyzetet, valamint a beavatkozás mellett és az ellene fellépő szakemberek, államok érveit, indoklásait, majd végezetül a beavatkozást követő elemzésekből levonom a következtetéseket, tanulságokat.

³⁷ *J.L.Holzgrefe és Robert O. Keohane: Humanitarian Intervention, ethical, legal and political dilemmas, Chambridge University Press. A szerzők több etikai irányzatot fejtegetnek szakértők morális beállítottsága alapján a ruandai események kapcsán. Fontosnak tartottam levonni azt a következtetést ebből a tanulmányból, hogy a szakemberek véleménye különböző irányzatokat határoznak meg, és korántsem lehet egységes meglátást felfedezni bennük. <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/2003269355.pdf> letöltve: 2014. április 10.*

A humanitárius intervenció fogalma

A humanitárius intervenció³⁸ fogalmának meghatározása³⁹ ahogyan az előzőekben említettem igen nehéz, hiszen a fogalomnak nincsen átfogó nemzetközi normatív megfogalmazása, csakúgy, mint ahogy egységes megközelítés sincs a humanitárius intervenció jogosságának igazolhatóságát illetően. Filozófusok egy csoportja szerint morálisan megindokolható a humanitárius célzatú katonai beavatkozás egy állam belső ügyeibe a súlyos emberi jogi jogsértések megakadályozása érdekében, de vannak, akik egyenesen azt állítják, hogy az emberi jogok megsértésének vannak olyan súlyos formái, melyek már szinte erkölcsi kötelességgé teszik a beavatkozást.⁴⁰

A fogalom mélyebb elemzéséhez neves nemzetközi jogászok, szakemberek véleményét illetve értekezéseit használom fel.

Az amerikai John N. Moore véleménye szerint a humanitárius intervencióval szembeni követelmények meglétére nagy hangsúlyt kell fektetni. Megítélése szerint a beavatkozást csak a legalapvetőbb emberi jogok, pl. az élethez való jog súlyos és tömeges megsértése esetén, és csak az ezzel szembeni fellépésként lehet legitimnek tekinteni. Kiemelte, hogy az alkalmazott erőszaknak arányosnak kell lennie az elérni kívánt céllal, és hogy az erőszak addig alkalmazható, amíg ezt a célt el nem érik.⁴¹

Ehhez kapcsolódóan Tom J. Farer rámutatott arra, hogy a humanitárius intervenció megindítása elsődlegesen az emberi jogok súlyos megsértésének megakadályozása lehet, és semmilyen más, mögöttes politikai, gazdasági, vagy ke-

³⁸ Rada Mátyás: *Elemzés, ENSZ-békefenntartás: Növekvő igények, növekvő terhek* http://biztpol.corvinuembassy.com/?module=hatteranyagok&module_id=2&page=4&type=all&reszletek=71 letöltve: 2014. április 10.

³⁹ dr. Törő Csaba: *Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Doktori Képzés, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, Humanitárius intervenció: dilemmák a nemzetközi jog és politika határvidékéről, Ph.D. értekezés, 2003, 20. o.*

⁴⁰ Mark R. Crovelli: *Humanitarian Intervention and the State, University of Colorado, Boulder, Mark.Crovelli@Colorado.edu, http://mises.org/journals/scholar/crovelli2.pdf* letöltve: 2014. április 10.

⁴¹ Sulyok Gábor: *A Humanitárius Intervenció Elmélete és Gyakorlata, PhD értekezés, Miskolc, 2003, 36. o.*

reskedelmi érdekek nem szolgálhatnak a beavatkozás alapjául.⁴² Véleményem szerint e két szerző megfogalmazta az arányosság elvét, illetve az önös érdekek tilalmát, melyek meglehetősen fontosnak tűnnek egy igazságos beavatkozás tekintetében.

Sean D. Murphy a humanitárius intervencióval behatóan foglalkozó könyvében az értekezésének részeként a következő munkadefiníciót adja meg: „*a humanitárius intervenció egy állam, az államok egy csoportja, vagy egy nemzetközi szervezet általi erőszak alkalmazása illetve az azzal való fenyegetés, elsősorban a célállam polgárainak nemzetközileg elismert emberi jogainak széleskörű megvonása okán.*”⁴³

Ezzel részben megegyezően Fernando Tesón professzor a következő definíciót alkalmazza: a humanitárius intervenció egy olyan „*arányos segítség, ideértve az erőszak-alapú segítséget is, melyet kormányok (egyéniileg vagy szövetségben) nyújtanak olyan más államokban élő személyek részére, akik súlyos zsarnokság (saját kormányuk tagadta meg az emberi jogokat) vagy anarchia (az emberi jogok megtagadása a társadalmi rend összeomlása következtében) áldozatai lettek.*”⁴⁴ Tesón csak az idegenek érdekében indított intervenciót tartja humanitárius intervenciónak, és - melynek egyébként mindenképpen önös érdekektől mentesnek és arányosnak kell lennie, - és minden egyéb beavatkozás szerinte az önvédelem, vagy a diplomáciai védelem kategóriájába tartozik.⁴⁵

Tesón megközelítésétől eltér Wil Verwey meghatározása, mely szerint: „*humanitárius intervenció egy állam, vagy államok általi, határokon túl nyúló erőszak, vagy az azzal való fenyegetés az alapvető emberi jogok súlyos megsértésének megelőzése, vagy megakadályozásának kizárólagos céljából, különösen az élethez való jog szempontjából és állampolgárságtól függetlenül, mely védelemhez sem az ENSZ megfelelő szervének felhatalmazása, sem pedig a célállam legitim kormányának engedélye nem szükséges.*”⁴⁶

⁴² *Ibid.* 36. o.

⁴³ Sean D. Murphey: *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, University of Pennsylvania Press, 1996, 1. fejezet, 11-12. o.

⁴⁴ Nicolaas A. Smit: *The Evolution of the Responsibility to Protect: From the ICISS to the 2005 World Summit, Hamburg*. Anchor Academic Publishing, 2013, 7. o.

⁴⁵ Sulyok Gábor: *A Humanitárius Intervenció Elmélete és Gyakorlata*, PhD értekezés, Miskolc, 2003, 40. o.

⁴⁶ Dr. John M. Kabia: *Humanitarian Intervention and Conflict Resolution in West Africa: From ECOMOG to ECOMIL*, Ashgate Publishing Limited, 2009, 10. o. hivatkozással: Wil Verwey (1992, 114).

A fenti meghatározásból levonható, hogy Verwey csak a humanitárius okok, tehát csakis az emberi jogok illetve a humanitárius jog védelme érdekében történő beavatkozást tekinti igazolhatónak, és minden más érdek, pl. gazdasági, vagy politikai alapon történő erőszak alkalmazását nem lehet humanitáriusnak tekinteni.

Jelen tanulmányban a humanitárius intervenció Sean D. Murphy által megadott definícióját alkalmazom, azért, mert ez a meghatározás foglalja össze a legalapvetőbb módon a humanitárius intervenció fogalmát felölelve a múltban indított beavatkozások tapasztalatait. Ez a definíció az átfogó fogalmazása miatt nem határoz meg olyan kritériumot, amely bizonyos humanitárius beavatkozásokat kizárna a fogalomkörből. A fent kifejtett fogalmakkal összehasonlítva az egyik meghatározás csak az idegenek érdekében történő beavatkozást tekinti humanitáriusnak, a másik értelmében pedig nem lehet mögöttes, vagy másodlagos indok, csak és kizárólag a humanitárius, vagyis a civil lakosság védelme. Ezzel ezek a fogalmak kizárják a másodlagos indokok létezését és az állam saját civil lakossága ellen irányuló jogsértések esetét. A jelen dolgozatban kifejtett líbiai beavatkozás esetében viszont a líbiai biztonsági erők saját lakosság ellen követtek el súlyos emberi jogi jogsértéseket és, amint ezeket a későbbiekben kifejtem, gyanítható a másodlagos indok létezése is.⁴⁷ Ezért a dolgozat szempontjából véleményem szerint csak is a Sean D. Murphy általi megközelítés használható.

A humanitárius intervenció jogi háttere

A humanitárius intervenció jogi hátterének meghatározását az 1945. évet követő időszakban domináló nemzetközi jogi környezet, illetve annak gyakorlata alapján szeretném kifejteni, és mellőzöm a történelmi mélységekben való kutatást. A háború önkényes indítását célzó normatív rendelkezéseket már jóval az ENSZ létrejötte előtt próbálták kialakítani. A háború indításának jogát (jus ad bellum) először a Nemzetek Szövetsége, majd utána a Briand-Kellog paktum,⁴⁸ (melyet

⁴⁷ Dr. Samuillah Koreshi: „NATO’s Dirty Plan in Libya, Another Nation Falls To Western Imperialism”, *Pakistan Observer*, 2011. Aug. 19.

<http://pakobserver.net/detailnews.asp?id=111418> letöltve: 2014. április 10.

⁴⁸ Dr. Papp Attila: *Jogi Fórum Publikáció, A magyar népbírászkodás, illetve népbírósági jog és az 1989. évi alkotmánymódosítások, 1. A „bűnös” háború felelősei feletti ítélkezés gon dolatának megjelenése, 7. o.*

1928. augusztus 27-én írtak alá Párizsban)⁴⁹ próbálta meg korlátozni, de egyik sem volt képes érdemi szabályozást létrehozni.⁵⁰ A két próbálkozás gyengeségéből tanulva, a Briand-Kellog paktumból részben átültetett szöveg sokkal szigorúbb módon jelent meg az ENSZ Alapokmányában.⁵¹

Tehát a háború, vagyis más állam megtámadásához, más állam ellen irányuló katonai erőszak alkalmazásához kapcsolódó szigorúbb, alapvető elveket, az ENSZ Alapokmánya jelenítette meg először átfogó módon. Ezért azt mondhatjuk, hogy az ENSZ létrejötte, illetve az Alapokmány fordulópontot jelentett a humanitárius intervenció, vagyis egy másik állam ellen indított fegyveres, katonai támadás (beavatkozás) nemzetközi megítélésében és gyakorlatában is. Az Alapokmány, ha nem is minden államot azonnali jogi kötelezőerővel bíró módon, de a részes államokat mindenféleképpen kötelezte rendelkezéseinek, alapelveinek és ezzel megegyezően az ENSZ céljainak tiszteletben tartására, melyet a nemzetközi jog kógens jognak⁵² (jus cogens⁵³) tart.⁵⁴ Azonban a történelem azt mutatja, hogy a háborúk indításának tilalmát, egymás szuverenitását az államok sajnos nem tartották, nem tartják tiszteletben.

http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/papp_attila_a_magyar_nepbiraskodas_illetve_nepbirosagi_jog%5Bjogi_forum%5D.pdf letöltve: 2014. április 10.

⁴⁹ GROTIUS: *A Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Tudományos Folyóirata, A Briand–Kellogg-paktum, 1928.08.27.*

<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=BIXIEM> letöltve: 2014. április 10.

⁵⁰ Tisovszky János: *AZ ENSZ ÉS A BÉKEFENNTARTÁS, MAGYAR ENSZ TÁRSASÁG, 1997. március, www.menszt.hu/content/download/618/2909/file/TSEFINAL2.pdf* letöltve: 2014. április 10.

⁵¹ *Kellog- Briand paktum, Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, 1983, Budapest. 280–283. o.*

⁵² Kovács Péter: *A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei és korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában, (Értekezés az MTA doktora cím iránt benyújtott pályázathoz), 2009. 22. o.*

⁵³ *Nemzetközi jus cogens: a nemzetközi jogrend megvalósulása felé tett döntő lépés az volt, hogy a nemzetközi jogban kialakultak a feltétlen érvényesülést igénylő szabályok, azaz a nemzetközi jus cogens szabályok. Ezzel megteremtődött a nemz. jogszabályok halmazában egy korlátozott mértékű hierarchia, mely nemcsak tiltja az ezzel ellentétes szerződések megkötését, hanem kimondja, hogy az ezzel ellentétes szerződés semmis.* <http://definitions.uslegal.com/j/jus-cogens/> letöltve: 2014. április 10.

⁵⁴ *Christine Gray: International Law and the Use of Force, 3. kiadás, Oxford University Press, 2008, 30. o.*

Az Alapokmány tiltó rendelkezései

Az Alapokmány nyomán három alapelvet szeretnék nevesíteni, és ezek jelentését kifejteni, természetesen mindezt a humanitárius intervenció kapcsán.⁵⁵ Ezek a következők:

- az államok szuverenitása (state sovereignty)
- a be nem avatkozás elve (non-intervention)
- az erőszak, vagy az azzal való fenyegetés tilalma (prohibition of the threat or use of force)

A humanitárius intervenció alapvető célja a fegyveres konfliktus sújtotta területen rekedt emberek életének megóvása akár fegyveres, katonai beavatkozás árán is. Valójában nem más, mint egy háború megindítása, tehát emberek megölése más emberek életének megóvása érdekében. A beavatkozás jogosságának igazolása azonban korántsem könnyű kérdés, hiszen az azt végrehajtó államokat gyakran megvádolják, hogy nem az emberi jogok védelme az elsődleges cél, illetve a lakosság, tehát a fegyveres konfliktusokban részt nem vevő személyek védelme, hanem a felszín alatt meghúzódó rejtett politikai, vagy gazdasági érdekeik.⁵⁶ Azonban a gondolatmenet folytatásához szeretnék visszatérni a fentebb említett alapelvekhez, melyeket a következőkben fejtek ki.

Az államok szuverenitása (state sovereignty)

Az államok szuverenitásának alapelve az ENSZ Alapokmány 2. cikk (1) bekezdésében fogalmazódik meg. Olyan alapelv ez, amely meghatározza, hogy: „a Szervezet valamennyi tag szuverén egyenlőségének elvén alapszik.” ez az elv kötelezi az államokat arra, hogy más államok belügyeibe ne avatkozzanak be, vagyis hogy tartsák tiszteletbe más államok egyenjogúságát, és a szuverenitásuk

⁵⁵ *Repertoire of the Practice of the Security Council, Purposes and Principles of the United Nations*, <http://www.un.org/en/sc/repertoire/principles.shtml> letöltve: 2014. április 10.

⁵⁶ *Sulyok Gábor: A Humanitárius Intervenció Elmélete és Gyakorlata, PhD értekezés, Miskolc, 2003, 33-35. o.*

hoz való jogát.⁵⁷ Ezt a tilalmat akár a humanitárius intervenció közvetett tilalmának is lehetne tekinteni. Kofi Annan ENSZ főtitkár⁵⁸ a következőket mondta az államok szuverenitásának alapelveivel kapcsolatban: „*Ha a humanitárius intervenció ténylegesen az államok szuverenitása elleni támadást jelenti, akkor hogyan reagáljunk egy Ruandára, egy Srebrenicára – az emberi jogok tömeges és rendszeres megsértésére, mely sérti az emberiség közösségének alapelveit?*”⁵⁹ Az államok szuverenitása tehát olyan erős alapelv, amely megkérdőjelezi az ENSZ BT határozat hiányában indított humanitárius intervenció jogosságának indokolhatóságát. De az államok szuverenitásának elve nemcsak jelen vizsgált rendelkezés kapcsán jelenik meg az Alapokmányban. MIYOSHI Masahiro professzor, munkájában kiemeli, hogy a 2. cikk (4) bekezdésben írt erőszak tilalma kapcsán újfent megjelenik, az államok szuverenitásának alapelve a „területi épsége és politikai függetlensége” fogalmak révén. Az állam „területi épsége” ellen indított támadás nem más, mint az államok területi szuverenitásának védelme.⁶⁰

Ezek alapján egyértelmű, hogy ezek az alapelvek közvetlen összefüggést mutatnak, és valójában egymás erősítik. Ezen túlmenően kiemelendő, hogy a szuverenitás alapelve jóval több, mint csupán egy nemzetközi kapcsolatokat szabályozó elv. Sok állam számára ez az elv biztosítja az egyenlő érdemük, méltóságuk, egyedi azonosulásuk és nemzeti szabadságuk elismerését, valamint azt, hogy saját maguk alakíthassák, formálhassák sorsukat.⁶¹

⁵⁷ ENSZ Alapokmány, 2. cikk, (1) bek,

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> letöltve: 2014. április 10.

⁵⁸ Biography.com: Kofi Annan, Profile, <http://www.biography.com/people/kofi-annan-9185694> letöltve: 2014. április 10.

⁵⁹ Kofi Annan, Former Secretary-General of the United Nations, See full Report 'We the Peoples,' The Role of the United Nations in the 21st Century, (2000) 48. o. https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf letöltve: 2014. április 10.

⁶⁰ MIYOSHI Masahiro: Professor Emeritus of International Law, Aichi University, Japan, Sovereignty and International Law, 2009, 6. o. https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/conferences/sos/masahiro_miyoshi_paper.pdf letöltve: 2014. április 10.

⁶¹ ICISS, The Responsibility To Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, Published by the International Development Research Centre, PO Box 8500, Ottawa, ON, Canada K1G 3H9, 2001. december

A be nem avatkozás elve (non-intervention)

A be nem avatkozás elve az ENSZ Alapokmány, 2. cikk, (7) bekezdésében fogalmazódik meg. Azt fejezi ki, hogy: „az Alapokmány egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel az Egyesült Nemzeteket arra, hogy olyan ügyekbe avatkozzanak, amelyek lényegileg valamely Állam belső joghatóságának körébe tartoznak, és nem kötelezi a tagokat arra sem, hogy az ilyen ügyeket a jelen Alapokmánynak megfelelő rendezési eljárás alá bocsássák; ez az elv azonban a VII. fejezetben tárgyalt kényszerítő intézkedések alkalmazását semmiben sem érinti.”⁶²

Ennek a rendelkezésnek az értelmében az Alapokmány nem ad felhatalmazást az Egyesült Nemzeteknek arra, hogy a tagállamok saját joghatósága alá tartozó belügyeikbe beavatkozzon sőt, nem tartja azt sem indokoltnak, hogy a tagállamok az Alapokmány rendelkezései alapján rendezzék esetleges konfliktushelyzeteket, egyben kiemeli, hogy az Alapokmány VII. fejezetében leírt kényszerintézkedéseket ez a szabály semmiben nem érinti. Szeretném újra kiemelni a szembeütő kapcsolatot a be nem avatkozás elve és az államok szuverenitásának elve között, hiszen ebben az esetben is látható, hogy a két elv egymásra épül, és egymást erősíti. Ez az elv megszabja az államok egymáshoz való viszonyát a tilalom és a jól elkülönülő kivétel meghatározásával.⁶³

Ebből az is következtethető, hogy a tilalomként megjelenő alapelvek nagyobb mérlegelési lehetőséget hagynak az ENSZ Közgyűlésé, illetve a Biztonsági Tanács számára a humanitárius intervencióval kapcsolatos döntések szempontjából. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy a nemzetközi kapcsolatok és konfliktusok tekintetében a be nem avatkozás és ebből adódóan az államok szuverenitása alapvető fontossággal bír a békés nemzetközi kapcsolatok megőrzése és fenntartása tekintetében.⁶⁴ Fontosnak tartom kiemelni az értelmezés szempontjából, hogy a „lényegileg valamely állam belső joghatóságának körébe tartoznak” kifejezésnek nincs tartalmi kritériuma meghatározva, tehát nem lehet pontosan megállapítani, hogy mi tartozik az állam belső joghatósági körébe. Így az esetleges beavatko-

⁶² ENSZ Alapokmány, 2. cikk (7) bek.

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> letöltve: 2014. április 10.

⁶³ Szerzői kommentár

⁶⁴ Müge Kinacioglu: *The Principle of Non-intervention at the United Nations, The Charter Framework and the Legal Debate*, 2005. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Muge-Kinacioglu.pdf> letöltve: 2014. április 10.

zás kapcsán az ENSZ szerveknek tágabb lehetőségük van ezeket a rendelkezéseket eseti jelleggel értelmezni és végső soron döntést hozni velük kapcsolatban.⁶⁵

Az erőszak tilalma (prohibition of the threat or use of force)

Az erőszak tilalma az ENSZ Alapokmány 2. cikkének (4) bekezdésében fejeződik ki, amely kimondja: „A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”⁶⁶ Az erőszak tilalma azért nagy előrelépés a nemzetközi kapcsolatokat meghatározó szabályozó eszközök történetében, mert olyan jogi eszközt adott a részes államok, illetve rajtuk keresztül az Egyesült Nemzetek kezébe, mely képes kell, hogy legyen megakadályozni az önkényesen, indított háborúkat. Amellett, hogy az Alapokmány az államok részére megtiltja az erőszak alkalmazását, vagy az azzal való fenyegetést, az Egyesült Nemzeteket hatalmazza fel, mint az egyetlen legitím hatóság arra, hogy jogszerűen alkalmazzon erőszakot a világbéke védelme illetve fenntartása érdekében. A Kellogg-Briant paktummal ellentétben az Alapokmány nem csak a háború indításának jogát korlátozza, hanem a sokkal tágabban értelmezhető erőszak alkalmazását illetve az azzal való fenyegetést is tiltja. Az erőszak viszont nincs pontosan definiálva, így értelmezésével kapcsolatban mai napig sok a nyitott kérdés.⁶⁷ A jelenleg vizsgált elv esetében az egyetlen kivétel, amelyet az Alapokmány megenged, az az egyéni vagy kollektív, tehát csoportos önvédelem esete.⁶⁸ Ugyanakkor fontos, hogy az alapokmány nem ismeri el nevesítve az igazságos, igazságtalan illetve offenzív vagy defenzív háborúkat, csupán az erőszak alkalmazásának, vagy az azzal való fenyegetésnek a jogszerű

⁶⁵ John Norton Moore, *Law and Civil War in the Modern World*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1974, 402.

⁶⁶ ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bek.

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> 2014. április 10.

⁶⁷ Sulyok Gábor: *A Humanitárius Intervenció Elmélete és Gyakorlata*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2004. 176. o.

⁶⁸ Müge Kinacioglu: *The Principle of Non-intervention at the United Nations, The Charter Framework and the Legal Debate, Exceptions to Article 2.4 and 2.7*, 2005.

<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Muge-Kinacioglu.pdf> 2014. április 10.

illetve jogszerűtlen voltát, melyben az első kivételként a második pedig szabályként értelmezhető.⁶⁹

Emlékeznünk kell arra is, hogy az elmúlt századokban minden állam saját belátása szerint indíthatott háborút más államokkal szemben, de ezek a háborúk előbb-utóbb szörnyű kegyetlenkedésekbe csaptak át, melyek közvetlenül érintették a civil lakosságot is. Az erőszak tilalma tehát gátat vethet ezeknek az önkényes háborúknak, s ezzel együtt a lakosság ellen elkövetett olyan emberi jogi jogsértéseknek, mint pl. a népirtás.⁷⁰

A tilalmak alóli kivételek

Az előzőekben kifejtett általános elvi tilalmak alóli kivételek eseteit szintén az Alapokmányban találhatjuk meg. Az Alapokmány 51. cikke felhatalmazást ad az államoknak arra, hogy önvédelemből katonai erőt, vagyis erőszakot alkalmazzanak akár kollektív módon is, vagyis több állam összefogva egy agresszor ellen, akár egyénileg az Alapokmány rendelkezéseit megszegő állammal szemben. A 39. cikk és a 42. cikk pedig felhatalmazza az ENSZ Biztonsági Tanácsát arra, hogy engedélyezze az erőszak alkalmazását az Alapokmány VII. fejezete alapján és csak akkor, ha ez feltétlenül szükséges a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához vagy helyreállításához.⁷¹

A problémát ott látom, hogy ezek a rendelkezések nem tartalmaznak információt arról, hogy hogyan, illetve mikor lehetne katonai erőszakot alkalmazni a lakosság védelme érdekében egy esetleges népirtás, vagy egyéb, (nem kombatáns) a civil lakosság ellen irányuló kegyetlenkedések (nemi erőszak, háborús bűntettek, népirtás) okán. Ezért, legalább is egy szűkebb értelmezés esetén nem lehet jogosan humanitárius intervenciót indítani, kivéve, ha azt engedélyezi az ENSZ Biztonsági Tanács.⁷²

⁶⁹ Momir Milojević: *Prohibition of the Use of Force and Threats in International Relations*, UDC 341.31, Faculty of Law of the University of Belgrade, Law and Politics Vol. 1, No 5, 2001, 592.o. <http://facta.junis.ni.ac.rs/lap/lap2001/lap2001-03.pdf>

⁷⁰ Nico Schrijver: *The Use of Force under the UN Charter, Restrictions and Loopholes*, 2003, http://acuns.org/wp-content/uploads/2012/09/WebPageSchrijver_UseofForce.pdf 2014. április 10.

⁷¹ Egyesült Nemzetek Alapokmánya,

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> 2014. április 10.

⁷² Nicholas J. Wheeler: *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford University Press, 2000

A fentiekkel ellentmondó példának lehetne felhozni Koszovó kapcsán a szerb főváros, Belgrád ellen 1999-ben indított katonai beavatkozást, melyre, mint ismeretes nem volt BT határozat, ennek ellenére a NATO megindította a 78 napig tartó légitámadást.⁷³ Tehát összegezve, a fentiek ismeretében a vizsgált alapelvek kapcsán azt lehet megállapítani, hogy csak két kivételes esetben lehet bármiféle fegyveres erőszakot alkalmazni jogszerűen: ez az önvédelem esete, és az ENSZ BT határozataiban engedélyezett intézkedések alkalmazása.

A védelem felelőssége (Responsibility to Protect; R2P)

A NATO ENSZ BT határozat nélküli, 1999-es Koszovó kapcsán indított jugoszláv beavatkozása hosszan tartó és heves vitát váltott ki az ENSZ tagállamaiban. Neves nemzetközi jogászok, és az államok képviselői hosszasan vitáztak a beavatkozás jogosságáról. A koszovói beavatkozás bizonytalanságainak jövőbeni elkerülése reményében a 2000. évi ENSZ Közgyűlésen Kofi Annan akkori ENSZ Főtitkár felhívást intézett a részes államok felé, hogy próbáljanak végérvényes megoldást találni a humanitárius intervenció koncepciójának megközelítése tekintetében úgy, hogy az képessé tegye a részes államokat a fontos kérdések egységes értelmezésére.⁷⁴ A felhívásra válaszul Kanada vezetésével megalakult a Beavatkozás és Államszuverenitás Nemzetközi Bizottsága (szerző fordítása) (International Commission on Intervention and State Sovereignty; ICISS).

A Bizottság 2001 decemberében közzétett jelentésében fogalmazta meg, hogy: a védelem felelőssége⁷⁵ alapján „a független államok kötelessége, hogy a civil lakosságot megvédjék az elkerülhető katasztrófától, tömeggyilkosságtól, nemi erőszaktól és az éhhaláltól.” Azonban, ha az állam nem hajlandó, vagy nem képes szavatolni a biztonságot, akkor e felelősséget az államok szélesebb körében kell viselni.⁷⁶ Fontosnak tartom kiemelni, hogy a védelem felelőssége elgondolás nem csak a kialakult problémára próbál meg választ adni, hanem, ahogy ez

⁷³ Chantal de Jonge Oudraat: *Associate at the Carnegie Endowment for International Peace and a member of the executive board of Women in International Security, Humanitarian Intervention: The Lessons Learned, 2000, 419. o.*

⁷⁴ *International Commission on Intervention and State Sovereignty, (ICISS), The Responsibility To Protect, Jelentés, 2001, Előszó, Policy Challenge. VII.*

⁷⁵ Szalai Anikó: *A védelmi felelősség koncepciója, avagy van-e új a nap alatt? Védelmi felelősség – nemzetközi bűncselekmények – humanitárius intervenció – felelősség, Pro Futuro 2013/1, 67-78. o.*

⁷⁶ *Ibid.*

az ICISS jelentéséből is kiderül, az összetett koncepció három különböző funkciót takar. Ezek a megelőzés, a reagálás és az újjáépítés felelősségei.⁷⁷ Ez az elgondolás a jelentés közzétételkor még korántsem bírt kötelező erővel a részes államok felé. Az első változást a 2005-ben megrendezett ENSZ-világcsúcs hozta, mely záródokumentumának 138-139. pontjai konkrétan nevesítették a védelmi felelősség koncepcióját.⁷⁸

A védelem felelőssége szempontjából igen fontosak a líbiai beavatkozást megelőző ENSZ BT határozatok. Véleményem szerint az, hogy e koncepciót az ENSZ folyamatosan használja a Közgyűlés illetve a Biztonsági Tanács dokumentumaiban hozzájárul a védelem felelősségének normatív rendelkezéssé alakulásához.

A líbiai konfliktushelyzet kezelésével kapcsolatban született ENSZ BT 1970. (2011. február 26.) és 1973. (2011. március 17.) számú határozatai első alkalommal térnek ki konkrétan a védelem felelősségére. Az első, többek között felszólítja a líbiai államot a védelem felelősségére a civil lakosság megvédése kapcsán,⁷⁹ míg az 1970. számú határozatot magába foglaló második határozat felhívja a nemzetközi közösséget, hogy minden lehetséges intézkedéssel védje meg a civil lakosságot az országban ellenük irányuló támadásokkal szemben és elrendeli a repülési tilalmat Líbia felett.⁸⁰

A védelem felelőssége koncepciója egyre szélesebb körben való alkalmazásának és a normává formálódásának jó példáját látom az ENSZ BT 1975. számú Elefántcsontparton kialakult helyzettel kapcsolatban megjelent határozatában. Ez a határozat újfent hivatkozik a védelem felelősségére a civil lakosság megvédésének kötelezettségével kapcsolatban.⁸¹ Ez a tendencia azt mutatja, hogy a védelem felelősségének doktrínája folytatólagos figyelmet élvez az ENSZ illetve a tagállamok részéről, ennek ellenére azonban megfigyelhető, hogy a koncepció

⁷⁷ *Ibid.* 19-46. o.

⁷⁸ ENSZ Közgyűlés A/RES/60/1 számú Világcsúcs záródokumentuma, 2005. október 24. <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>

⁷⁹ ENSZ BT 1970. sz. határozata, S/RES/1970 (2011), 2011. február 26. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement>

⁸⁰ ENSZ BT 1973. sz. határozata, S/RES/1973 (2011), 2011. március 17. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement>

⁸¹ ENSZ BT 1975. sz. határozata, S/RES/1975 (2011), 2011. március 30. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/284/76/PDF/N1128476.pdf?OpenElement>

2001-es születése óta egyetlen egy beavatkozást sem indítottak kizárólag ezen új megközelítés alapján.⁸²

Líbia felkelés előtti helyzetképe⁸³

A Muammar al Qadhafi (a továbbiakban: Kaddáfi) ezredes által irányított, Nagy Szocialista Népi Líbiai Arab Jamahiriya, melynek lakossága meghaladja a 6000 000 főt, politikai berendezkedése alapján, tekintélyelven működő rezsim.⁸⁴ A Jamahiriya jelentése: a nép hatalma volt.⁸⁵ Kaddáfi kormányzását alapvetően a Nyugat elítélte a cenzúra, a titkos megfigyelések, a kínzások és a disszidensek kivégzése, valamint az általa kialakított nepotizmusa miatt.⁸⁶ Külpolitikai elvei az arab egység, az Izrael és Palesztin területek egyesítésével létrehozandó egységes állam, az Isratine megalakítása volt.⁸⁷ A konfliktust megelőző időszakban Líbia tagja volt az Arab Ligának, az Arab Maghrebi Uniónak, az Afrikai Uniónak, az Iszlám Konferencia Szervezetének, a Petróleum Exportáló Országok Szervezetének, és nem utolsósorban az ENSZ-nek.⁸⁸ Érdekességként jegyzem meg, hogy Líbia 1955. december 14-én csatlakozott az ENSZ-hez, csakúgy, mint Magyarország. A 2011. évi felkelést megelőző évtizedet külpolitikai szempontból Líbia „vonzerő

⁸² Thomas G. Weiss: *Responsibility to Protect, Alive and Well After Libya, Ethics and International Affairs*, 25, no. 3. 2011. 255-262. o. 2014. április 10.

⁸³ CIA, *The World Fact Book, Líbia*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html> 2014. április 10.

⁸⁴ US Department of State, *Diplomacy in Action, Background Note on Libya*, tárolt dokumentum, 2009. december <http://www.state.gov/documents/organization/160075.pdf>

⁸⁵ The Library of Congress, *Country Studies: Libya, Government and Politics*, <http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field%28DOCID+ly0009%29> 2014. április 10.

⁸⁶ *A Congressional Digest Publication, International Debates, A Pro&Con Monthly, Libyan Uprising*, 2011.

<http://bdevlin.wikispaces.com/file/view/id0904apr11+Libyan+Uprising.pdf>

⁸⁷ Tamar Hermann: *Department of Political Science, The Open University of Israel and Tami Steinmetz Centre for Peace Research, Tel Aviv University, The bi-national idea in Israel/Palestine: past and present*,

http://homepage.univie.ac.at/herbert.preiss/files/Hermann_The_bi-national_idea_in_Israel-Palestine.pdf 2014. április 10.

⁸⁸ The Library of Congress, *Country Studies: Libya, Foreign relations*, <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/lytoc.html> 2014. április 10.

offenzívája” (charm offensive) jellemezte,⁸⁹ melynek keretén belül Kaddáfi megpróbálta rendezni külpolitikai és gazdaságpolitikai kapcsolatait az Észak-afrikai államokkal – afrikai befolyásának növelése céljából – valamint az Egyesült Államokkal illetve az Európai Unióval.

Líbia olajipara terén a több évtizedes nemzetközi szankciót követően elmaradt volt, technológiai újításokra, külföldi szakemberekre és mindenképpen nyugati befektetőkre szorult az olajpiac fellendítése érdekében.⁹⁰ Azonban Líbia nem csak az olajtechnológiában küszködött elmaradásokkal. A társadalom műveltebb rétegei valamint politikai és vallási körök követelték a gazdasági reformokat az életszínvonal emelése érdekében. Tudatában voltak annak, hogy a Kaddáfi által kialakított külpolitika elszigetelte Líbiát mind politikai mind pedig gazdasági téren. A társadalmi elégedetlenség fokozódott, és a lakosság nem volt hajlandó tovább tűrni az elszigeteltséget, Kaddáfi politikai kiszolgáltatottságát és a terrorizmus támogatását.⁹¹ Ezen túlmenően a lakosság több gazdasági és politikai jogot akart kiharcolni, melyre válaszul Kaddáfi óvatos reformokba kezdett. Az új politika keretében Kaddáfi fia Seif el-Islam el-Qaddafi a 2005. évi Világgazdasági Fórumon bejelentette, hogy a líbiai kormány megindult a gazdasági liberalizáció útján és megkezdte a privatizációs folyamatokat, a média szektor liberalizációját, mellyel átfogó reformokat kívántak végrehajtani, fokozva ezzel az ország gazdasági versenyképességét az Észak-afrikai régióban.⁹²

A fenti tények, valamint a későbbi 2011. évi események ismeretében látható, hogy Kaddáfi már korábban megkísérelte reformokkal csillapítani a lakosság, és különböző politikai és vallási körök elégedetlenségét. A folyamatos elégedetlenség, a belpolitikai helyzet, valamint a beígért reformok hiányos, vagy nagyon lassú megvalósítása felfokozta az egyébként is feszült helyzetet, míg végezetül Kaddáfi már nem tudta tovább ellenőrzése alatt tartani a társadalmi feszültséget,

⁸⁹ Michael C. Moynihan: *A Libyan Charm Offensive, To the shores of Tripoli with the son of Qaddafi*, Reason Magazine, 2010. március, <http://reason.com/archives/2010/02/22/a-libyan-charm-offensive> 2014. április 10.

⁹⁰ Dirk Vandewalle: *A History of modern Libya*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, *Economic sanctions and oil policies*, 158-161.

⁹¹ *Ibid.* 161-169. o.

⁹² Thomas Crampton: *World Economic Forum 2005 in Davos. "Qaddafi son sets out economic reforms: Libya plans to shed old and begin a new era"*, New York Times, 2005. január 28. http://www.nytimes.com/2005/01/28/news/28iht-libya_ed3_.html?_r=0 2014. április 10.

így 2011 elején a tüntetések elleni kemény fellépések következtében kitört a forradalom.⁹³

A beavatkozást megelőző fontosabb események áttekintése

Az Arab Tavasz⁹⁴ eseményeinek sorában a líbiai fejlemények sajátos mintát követtek. Nem volt olyan állam a régióban, ahol hasonló módon történt volna a hatalomátvétel illetve az állami rezsim megtörése. Líbiában a 2011. február 15 és 18. közötti atrocitások következtében a felkelés gyorsan eszkalálódott, miközben olyan csoportok alakultak, amelyek vezetői hamar képesek voltak az új helyzethez alkalmazkodni, és késlekedés nélkül magukhoz ragadták az állam képviselőinek jogát.⁹⁵ A forradalom a 2011. február 15-i tüntetéssel kezdődött Bengázi városában, amelyet a kormányhoz hű biztonsági erők hamar levertek, amellett, hogy letartóztattak egy ismert emberi jogi aktivistát. A tüntetések gyorsan átterjedtek más városokra is, ahol a tüntetők kormányépületeket támadtak meg és gyújtottak fel. A Kaddáfi hű biztonsági erők a tüntetőkkel szemben könyörtelen és halálos erőt vetettek be, Megfigyelhető volt, hogy minél erőszakosabb és kegyetlenebb volt a biztonsági erők fellépése, annál gyorsabb volt az egységbe szerveződés a másik oldalon. Ez a véres megtorlásszerű válaszcím a biztonsági erők részéről kiváltotta azt, hogy a fegyverkező civilek mellett egyre több politikai, vallási és katonai vezető állt át a lázadók oldalára (2. fotó).⁹⁶ Ezeknek a folyamatoknak köszönhetően a tüntetésekből zavargás, majd a zavargásból több városra átterjedő fegyveres felkelés bontakozott ki.⁹⁷ Összességében a zavargá-

⁹³ Dirk Vandewalle: *A History of modern Libya*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, *The Lessons of Failed Reforms*, 166-175.

⁹⁴ Sümeghy Lilla: „Arab tavasz: új fejezet az amerikai külpolitikában?” *Biztonságpolitikai Szemle*, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, 2012. május 1. http://biztpol.corvinuembassy.com/?module=hatteranyagok&module_id=2&page=3&type=all&reszletek=76 2014. április 10.

⁹⁵ Wolfram Lacher: *Associate, Middle East and Africa Division, German Institute for International and Security Affairs (SWP), Berlin, Observatory of Euro-Mediterranean Policies, Mediterranean Politics, Maghreb, The Libyan Revolution and the Rise of Local Power Centres*, 2012. http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/lacher_en.pdf 2014. április 10.

⁹⁶ *Ibid.* 167. o.

⁹⁷ DAVID D. KIRKPATRICK and KAREEM FAHIM: „Rebels in Libya Gain Power and Defectors” *The New York Times*, Afrika, 2011. február 27.

sok kitörését követő két héten belül az ország, „Kaddáfi Líbiája” (szerző elnevezése) egy véres polgárháború kellős közepén találta magát.

Példaértékűnek és különlegesen gyorsnak tartom az ENSZ Biztonsági Tanácsának a Líbiában elszabadult indulatok kezelésére irányuló reakcióját.⁹⁸ A BT már 2011. február 26-án közzétette⁹⁹ Líbia ügyében keletkezett első 1970. számú határozatát,¹⁰⁰ melyben többek között nemzetközi szankciókkal sújtotta Líbiát, Kaddáfít és családtagjait és a vérontások kapcsán felkérte a Nemzetközi Büntetőbíróságot (International Court of Justice), hogy vizsgálja ki a jogsértéseket és járjon el az ügyben. A nemzetközi szankciók között fegyverembargó, utazási tilalom és külföldi tulajdonok zárolása, valamint a lakosság érdekében a védelem felelősségére és az emberi jogok tiszteletben tartására való felhívás is szerepel.¹⁰¹

Az 1970. számú Biztonsági Tanács határozatában¹⁰² foglalt nemzetközi korlátozások végrehajtása és folytatásaként az EU Tanácsa átvette a BT határozat tiltó rendelkezéseit és két nappal később tehát február 28-án az EU Tanácsa a 2011/137. számú döntésében¹⁰³ jelentette meg azokat.¹⁰⁴ Az ENSZ BT tiltásain túl

<http://www.nytimes.com/2011/02/28/world/africa/28unrest.html?pagewanted=all>
2014. április 10.

⁹⁸ Youtube: UN Security Council Resolution, Security Council takes 'historic' decision to protect civilians in Libya, <http://www.youtube.com/watch?v=CrTNvaR6R0g> 2014. április 10.

⁹⁹ Valki László: Líbia és a „Humanitárius Intervenció” Népszabadság Online, Vélemény, 2011 február 28. http://nol.hu/velemeney/20110228-libia_es_a_humanitarius_intervencio_-994741

¹⁰⁰ ENSZ BT 1970. sz. határozata, S/RES/1970 (2011), 2011. február 26. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement> 2014. április 10.

¹⁰¹ Edward Wyatt: New York Times, Security Council Calls for War Crimes Inquiry in Libya, http://www.nytimes.com/2011/02/27/world/africa/27nations.html?_r=0 2014. április 10.

¹⁰² Ban Ki-moon tájékoztatója az ENSZ BT 1970. számú határozatával kapcsolatban, http://www.youtube.com/watch?v=bmA_bxcsqlQ 2014. április 10.

¹⁰³ EU Tanácsának 2011/137/CFSP döntése, 2011. február 28.

http://www.sipri.org/databases/embargoes/eu_arms_embargoes/libya/Libya_2/CFSP.pdf

¹⁰⁴ Stockholm International Peace Research Institute, EU Embargo on Libya, EU Tanács döntései, http://www.sipri.org/databases/embargoes/eu_arms_embargoes/libya/Libya_2/EU%20embargo%20on%20Libya 2014. április 10.

Nemzetbiztonsági Szemle MMXIV/Különszám II.

az EU Tanácsa megtiltotta azoknak a felszereléseknek a kereskedelmét, amelyeket a belső viszályban az elnyomás eszközeként használhatnak fel.¹⁰⁵

2011. március 5-én a felkelők oldalára áttált kormányzati tagok és disszidensek vezetésével megalakult a Nemzeti Átmeneti Tanács (National Transitional Council; NTC), amely a kezdetben szervezetlen felkelés élére helyezte magát.¹⁰⁶ A Nemzeti Átmeneti Tanács még aznap levelet küldött az ENSZ Közgyűlés részére, melyben magát nevezte meg Líbia kizárólagos képviselőjének, és felhívta a nemzetközi közösséget a líbiai nép megvédésére, de közvetlen katonai beavatkozás nélkül.¹⁰⁷

A 2011. március 10-i NATO védelmi miniszterek találkozójának végeredménye nem mutatott egységes elképzelést a líbiai beavatkozással kapcsolatban. Míg Németország ellenezte a beavatkozást, az Egyesült Államok határozatlan volt az ügyben, addig az Egyesült Királyság és Franciaország szorgalmazta, a Líbia feletti repülési tilalom mihamarabbi elrendelését.¹⁰⁸

A következő nap, március 11-én Brüsszelben az Európai Tanács rendkívüli ülésen folytatódott a tárgyalások Líbiával kapcsolatban. Az EU jelezte, hogy a tagállamok minden lehetőséget megvizsgálhatnak a líbiai civil lakosság megvédése érdekében, ha erre kimutathatóan igény jelentkezik, ha átlátható jogalapja van, és ha a régióban erre irányuló támogatást élvezik.¹⁰⁹ Az ülésen több felszólalás történt melyek közül kiemelendő a német kancellár, Angela Merkel, aki alapvető szkeptizmusát fejezte ki a katonai beavatkozással kapcsolatban, a francia elnök,

¹⁰⁵ *Sanctionswiki.org, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION - Brussels, 28 February 2011 (7081/11) - PRESSE 41, <http://www.sanctionswiki.org/Libya#EU> ; EU Sajtótájékoztató: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-41_en.htm*

¹⁰⁶ *Wolfram Lacher: The Libyan Revolution and the Rise of Local Power Centres, 2012. 167. o. http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/lacher_en.pdf 2014. április 10.*

¹⁰⁷ *Emily O'Brien and Andrew Sinclair The Libyan War: A Diplomatic History, Center on International Cooperation, NYU, 2011. http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3967~v~The_Libyan_War__A_Diplomatic_History__February_-_August_2011.pdf 2014. április 10.*

¹⁰⁸ *Elisabeth Bummler: NATO steps back from military intervention, New York Times, 2011, március, <http://www.nytimes.com/2011/03/11/world/africa/11nato.html> 2014. április 10.*

¹⁰⁹ *European Council, Declaration Extraordinary European Council, 11 March 2011, EUCO 7/1/11 REV 1, published 20 April 2011. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/ec/119798.pdf 2014. április 10.*

Nicholas Sarkozy viszont jelezte, hogy Franciaország és az Egyesült Királyság légitámadást fontolgat Líbia ellen.¹¹⁰

Az EU szintén hangoztatta, hogy nem kíván tovább együttműködni Kaddáfival, és felszólította a mielőbbi lemondásra valamint korlátozó intézkedéseket fogadott el a nagy vagyonnal rendelkező líbiai szervezetekkel és kormánytisztviselőkkel szemben, majd további szankciókat helyezett kilátásba.¹¹¹

Ezt követően az EU kijelentette, hogy a válság kezelése során együtt fognak működni az Egyesült Nemzetek Szervezetével, az Arab Ligával, az Afrikai Unióval, és más nemzetközi partnerekkel, valamint egy csúcstalálkozó megrendezését szorgalmazta az említett nemzetközi szervezetek bevonásával a válság rendezése és a civil lakosság védelme érdekében.¹¹²

Március 12-én az Arab Liga bejelentette, hogy támogatja a Líbia elleni nemzetközi szankciókat, illetve a repülési tilalom elrendelését, ezzel kimerítve a harmadik feltételt is, tehát a szervezet, illetve a régió támogatását egy esetleges intervenció érdekében.¹¹³

Március 14-15-én G8-ak találkoztak Párizsban ahol tovább folytatódta a tárgyalások Líbia ügyében. Még 14-én Hillary Clinton amerikai külügyminiszter nem hivatalosan találkozott a líbiai ellenzék egyik vezetőjével, Mahmud Jibrillel,¹¹⁴ amelyről azonban hivatalos tájékoztató nem készült. A G8-ak találkozásánál született döntés a beavatkozásról és ekkor még az Egyesült Államok sem tűnt elkötelezettnek a katonai beavatkozással kapcsolatban.¹¹⁵

¹¹⁰ Emily O'Brien and Andrew Sinclair *The Libyan War: A Diplomatic History*, Center on International Cooperation, NYU, 2011.

http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3967~v~The_Libyan_War__A_Diplomatic_History__February_-_August_2011.pdf 2014. április 10.

¹¹¹ Az Európai Tanács Rendkívüli ülése, EUCO 7/1/11 REV 1, Brüsszel, 2011. március 11. Nyilatkozat, 2. o.

http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3967~v~The_Libyan_War__A_Diplomatic_History__February_-_August_2011.pdf 2014. április 10.

¹¹² *Ibid.* 3. o.

¹¹³ Ethan Bronner and David Sanger: "Arab League Endorses No-Flight Zone Over Libya", *The New York Times*, 2011. március 12.

<http://www.nytimes.com/2011/03/13/world/middleeast/13libya.html> 2014. április 10.

¹¹⁴ Steven Lee Myers: "Clinton Meets in Paris With Libyan Rebel Leader", *The New York Times*, 2011. március 14.

<http://www.nytimes.com/2011/03/15/world/africa/15clinton.html> 2014. április 10.

¹¹⁵ Steven Erlanger: "G8 Ministers Fail to Agree on Libya No-Flight Zone", *The New York Times*, 2011. március 15. <http://www.nytimes.com/2011/03/16/world/africa/16g8.html>

Március 16-ra az Egyesült Államok politikája a líbiai eseményekkel kapcsolatban gyökeresen megváltozott. A Kaddáfihoz hű erők felkelők elleni gyors mozgása, valamint a nehéz fegyverek és tankok bevetésének hírére az USA végre elhatározta magát, és szorgalmazni kezdte a Líbia feletti repülési tilalom elrendelését a Biztonsági Tanácsnál. Így megkezdődött az Egyesült Államok, Franciaország és az Egyesült Királyság közti érdemi párbeszéd.¹¹⁶

Március 17-én Kaddáfi rádió üzenetet adott ki, melyben közölte, hogy a felkelőkkel szemben nem lesz könyörületes, és hogy minden házban és utcáról utcára felkutatják a lázadókat. „Eljövünk értetek még ma este.” hangzott el a rádióüzenetben. Kaddáfi fogadalmat tett arra vonatkozólag is, hogy egy esetleges külföldi támadásra felhatalmazást adó BT határozat meghozatala veszélybe sodorhatja az egész Mediterrán térség légi- és tengeri forgalmát.¹¹⁷

Végül az események hatására az ENSZ Főtitkára Ban Ki-moon¹¹⁸ azonnali tűzszüneti felhívást intézett Líbiához, ezzel egy időben az ENSZ Biztonsági Tanácsa megszavazta az 1973. számú határozatát, melyben felidézve az 1970. számú határozatát, felhatalmazta a részes államokat „minden szükséges intézkedés megtételére a civil lakosság és lakott területek megvédése céljából” az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján és elrendelte a repülési tilalmat Líbia légterében.¹¹⁹

A határozat konkrétan kiemelte a védelem felelősségének fontosságát, mely a 2005. évi Világcsúcs záródokumentuma 138. pontjának szavait idézve a nemzetközi közösség kötelessége, hogy „segítse a lakosság védelmét a népiirtás, háborús bűntettek, etnikai tisztogatás és emberiség elleni bűntettek” elkövetésekor, és hogy „segítséget nyújtson az államok részére e felelősség gyakorlásához.”¹²⁰ Ez a határozat volt az első, amely erőszak alkalmazására adott felhatal-

¹¹⁶ Mark Landler and Dan Bilefsky: „Specter of Rebel Rout Helps Shift US Policy on Libya”, *The New York Times*, 2011. március 16.

<http://www.nytimes.com/2011/03/17/world/africa/17diplomacy.html>

¹¹⁷ Ian Black: *The Guardian*, „Gaddafi threatens retaliation in Mediterranean as UN passes resolution” „Gaddafi vows to 'get crazy' in event of foreign attack as UN security council in New York passes resolution” <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/17/gaddafi-retaliation-mediterranean-libya-no-fly-zone> 2014. április 10.

¹¹⁸ *Maxims News* összefoglalója a BT 1973. számú határozatával kapcsolatban, <http://www.youtube.com/watch?v=myzhNuo8PkE>

¹¹⁹ ENSZ BT 1973. sz. határozata, S/RES/1973 (2011), 2011. március 17.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%282011%29

¹²⁰ ENSZ Világcsúcs záródokumentuma, A/RES/60/1, 2005. október 24. 30. o.

<http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>

mazást a védelem felelősségére hivatkozva.¹²¹ Érdekesképpen megjegyzem, hogy a Biztonsági Tanács szavazásán 10 igen szavazattal és 5 tartózkodással fogadták el a határozatot. A két állandó tag, Kína és Oroszország, valamint Brazília, India és Németország tartózkodott a szavazástól.¹²²

Ezt követően a megalakult katonai koalíció vezetői Párizsban folytatták az Operation Unified Protector¹²³ elnevezésű hadművelet tervezésével kapcsolatos tárgyalásaikat, miközben március 19-én az amerikai és európai légierők légitámadást indítottak líbiai célpontok ellen.¹²⁴

Ezzel elkezdődött a Líbia, illetve a Kaddáfi rezsim ellen indított humanitárius intervenció a líbiai civil lakosság védelme érdekében.

Ennek a gyors tétovázást nem tűrő reakciónak köszönhetően már 2011. március 19-én Franciaország és az Egyesült Királyság légiereje megkezdte a Kaddáfihoz hű erők elleni légitámadást, vagyis az Operation Unified Protector elnevezésű hadműveletet.¹²⁵

A Beavatkozás következményei

Ebben a részben szeretném összefoglalni a líbiai beavatkozás következményeit, a beavatkozással kapcsolatos pozitív véleményeket és kritikákat, a rezsim, és egyben Kaddáfi bukását követően kialakult helyzet tükrében és végkövetkeztetésként kifejtteni a humanitárius intervenció jövőbeni alkalmazhatóságának lehetőségeit Líbia után.

Alapvetően megállapítható, hogy a líbiai beavatkozás széles nemzetközi vitát váltott ki. Míg maga a NATO a katonai koalíció által kivitelezett Operation Unified Protector elnevezésű humanitárius beavatkozást nagy jelentőségű sikerként könyvelte el, sőt lehetséges mintául a jövőre nézve, addig mások inkább azon véleményüknek adtak hangot, miszerint a NATO a Biztonsági Tanács 1973. számú

¹²¹ Michael W. Doyle: "The Folly of Protection", *Foreign Affairs*, 2011. március 20.

<http://www.foreignaffairs.com/articles/67666/michael-w-doyle/the-folly-of-protection>

¹²² *Voltaire.net*: „UN security council resolution 1973 in favour of a no-fly zone in Libya”

<http://www.voltairenet.org/article168941.html>

¹²³ Florence Gaub: *The North Atlantic Treaty Organization and Libya, Reviewing Operation Unified Protector*, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/PUB1161.pdf>

¹²⁴ Összeállítás az Operation Unified Protector hadművelettel kapcsolatban, *Libya War*, 2011. <http://www.youtube.com/watch?v=45VtWgY5aNA>

¹²⁵ Jason Hana: *Coalition attack on Kaddáfi's forces: How we got here*, *CNN*, 2011. március 21. <http://www.cnn.com/2011/WORLD/africa/03/19/libya.explainer/>

határozatát kiterjesztetten értelmezte, és a katonai művelet célja nem elsősorban a civil lakosság védelme volt, hanem a Kaddáfi rezsim megbuktatása és Kaddáfi kiiktatása.¹²⁶

A fentiek tekintetében a líbiai intervenció fontossága tagadhatatlan, hiszen a beavatkozást szorgalmazók a morális indokokat a védelem felelősségének doktrínájából merítették elsősorban, mely első alkalommal jelent meg a BT határozatában úgy, hogy e mellet felhatalmazta a nemzetközi közösséget az erőszak alkalmazására.¹²⁷ Ezzel a határozat a védelem felelősségét mintegy a védelem kötelességének szintjére emelte.¹²⁸ A lassan normatív szabályként értelmezhető védelem felelőssége tehát először került éles helyzetben kipróbálásra, mint a beavatkozás indoka. Így különösen fontos a beavatkozás megítélése, hiszen az meghatározhatja jövőbeni alkalmazhatóságát. James Pattison az intervenció etikai szempontjából kiemeli, hogy a líbiai beavatkozás első fázisában a lakosság védelme mellet a rezsim megbuktatása is célnak tűnt, de hangoztatja, hogy ebben az esetben a körülmények ismeretében ez csak másodlagos cél lehetett.¹²⁹

Rony Brauman,¹³⁰ a *Medicins Sans Frontieres*¹³¹ egyik alapítója a líbiai beavatkozást egyenesen humanitárius puccsnak¹³² nevezi, egyben kifejezi, hogy a líbiai

¹²⁶ Dr Sally Khalifa Isaac: *Political Science Department, Cairo University, KFG Associate, Free University of Berlin*, „NATO’s Intervention in Libya: Assessment and Implications,” 2012, 121. o. http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/Khalifa_en.pdf

¹²⁷ ENSZ BT 1973. sz. határozata, S/RES/1973 (2011), 2011. március 17., 4. pont. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%282011%29

¹²⁸ Szerző elnevezése

¹²⁹ James Pattison: *Carnegie Council for Ethics in International Affairs, Ethics and International Affairs*, 25, no. 3, „The Ethics of Humanitarian Intervention in Libya” 273. o. 2011. <http://paulbacon.files.wordpress.com/2011/09/waseda-teaching-ph303-fall-2011-libya-pattinson-2.pdf>

¹³⁰ Rony Brauman: „The Libyan conflict : when a humanitarian intervention challenges International law” http://www.academia.edu/835555/The_Libyan_conflict_when_a_humanitarian_intervention_challenges_International_law 2014. április 10.

¹³¹ *Medicins Sans Frontieres*, <http://www.msf.org>

¹³² Claire Magone, Michael Neuman and Fabrice Weissman eds. *New York: Columbia University Press*, 2011, „When Humanitarianism Turns Realistic”, <http://morals.ias.edu/files/Humanitarian-Dissent-VO.pdf> 2014. április 10.

beavatkozás egy olyan nemzetközi agresszióknak tekinthető, amely a védelem felelősségének doktrínáját használta álcaként.¹³³

Noam Chomsky egy interjúban kiemeli, hogy az Egyesült Államok nem csak sajátosan értelmezte a BT 1973. számú határozatát, hanem természetesnek vette, hogy katonai erővel támogassa a felkelőket Kaddáfi biztonsági erőivel szemben. Ezen felül, megfigyelhető volt, hogy az említett határozat tiltó rendelkezéseit egyoldalúan tartatták be, tehát kizárólag a Kaddáfi erőkre vonatkozóan, különösen a tűzszünetre és a fegyver embargóra tekintettel.¹³⁴

Azonban a kritikák mellet figyelembe kell vennünk a tényeket, melyek önmagukért beszélnek. Először is talán a legfontosabb, hogy maga az Arab Liga kérte a repülési tilalom elrendelését és, az erőszak szükség szerinti alkalmazását. Másodszor, nagyban hozzájárult a beavatkozás megalapozottságához, hogy négy arab ország is csatlakozott a koalícióhoz, Katar, Jordánia, Marokkó és az Egyesült Arab Emírátságok, valamint az a tény sem elhanyagolható, hogy miután az Egyesült Államok nem vállalta a hadművelet vezetését, a NATO 2011. március 27-én átvette az irányítást. Harmadszor pedig kiemelném, hogy a beavatkozás több tízezer ember életét mentette meg, céljának elérését követően befejezték, aránylag, (a többi beavatkozáshoz képest) alacsony költségekkel járt, és nem utolsó sorban a beavatkozók oldaláról egyetlen áldozattal sem járt.¹³⁵ Ezen tények ismeretében ki lehet jelenteni, hogy a líbiai beavatkozás nem mondható sikertelennek. A harcok folyamán Kaddáfit szülővárosában Sirte-ben elfogták,¹³⁶ a feldühödött tömegeből valaki lövést adott le rá,¹³⁷ melynek következtében súlyos

¹³³ *Alvaro Mellado Dominguez és Tom Pitt-Rashid: „International intervention and its humanitarian consequences in Libya and beyond: an unresolved issue”, 11 May 2012, <http://www.opendemocracy.net/alvaro-mellado-dominguez-tom-pitt-rashid/international-intervention-and-its-humanitarian-consequence>*

¹³⁴ *Stephen Shalom és Michael Albert interjú Noam Chomskyval, On Libya and the Unfolding Crisis, 2011. március 30., Znet, <http://www.chomsky.info/interviews/20110330.htm>*

¹³⁵ *Dr Sally Khalifa Isaac: Political Science Department, Cairo University, KFG Associate, Free University of Berlin, „NATO’s Intervention in Libya: Assessment and Implications,” 2012, 121. o. http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/Khalifa_en.pdf*

¹³⁶ *The Telegraph, Capture of Kaddáfi, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8843066/Captured-the-last-moments-of-Colonel-Gaddafi.html> 2014. április 10.*

¹³⁷ *Death of Muammar Kaddáfi, http://www.huffingtonpost.com/2011/10/20/muammar-gaddafi-killed_n_1021462.html*

fejsérülést szenvedett,¹³⁸ majd kórházba szállítás közben életét veszítette.¹³⁹ Ezzel a líbiai uralkodó, és egyben a 42 évig tartó rezsim végérvényesen elbukott.

A bukott rezsim viszont sok problémát hagyott maga után. A magán milíciák, melyek a harcok folyamán szerveződtek, egyben maradtak, fegyvereiket megtartották, és a rivális milíciákkal valamint más fegyveres csoportokkal folytatták a harcokat a gazdaságilag, politikailag és közbiztonsági szempontból meggyengült országban. Az ország vezetéséért felelős Nemzeti Átmeneti Tanács nem volt képes felosztatni a fegyveres milíciákat.¹⁴⁰ A beavatkozás örökségéül tehát egy olyan környezetet teremtett, ahol az ország vezetése nem tudta szavatolni a lakosság biztonságát. A folyamatos utcai atrocitásoknak köszönhetően nőtt a társadalmi elégedetlenség. A határon belül rekedt és az országot elhagyni kényszerült és üldözött menekültek,¹⁴¹ miatt további humanitárius szükséghelyzet alakult ki.¹⁴²

Az erősebb magán milíciák függetlenítették magukat és városaikban független fennhatóságot és saját igazságszolgáltatást alakítottak ki, melynek következtében ezek a városok, mint pl. Misrata, Zawiya és Zintan kisebb városállamokká alakultak, ahol rendszeressé váltak a rivális szabadcsapatokkal vívott fegyveres összetűzések.¹⁴³ A vallási, iszlámista és szekuláris csoportok különbözően látják Líbia jövőjét. Politikailag is több felé szakadt az ország. Több térségben politikai vezetők saját politikai képviselői fórumot, nagygyűlést (kongresszust) vagy tanácsot hoztak létre. Az időközben alakult Cyrenaicai Népi Nagygyűlés bejelentette, hogy Kelet-Líbia autonóm régióvá válik. Megalakították saját parlamentjüket, és

¹³⁸ Michael M'Gehee: „Free' Libya: The rise of NATO's racist, executing liberators”, *The Truth Addict*, 2011. október 24. http://truth_addict.blogspot.hu/2011/10/free-libya-rise-of-natos-racist.html

¹³⁹ Aljazeera online: Muammar Gaddafi killed as Sirte falls, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/10/20111020111520869621.html>

¹⁴⁰ BBC News Afrika, Libya Profile, <http://www.bbc.com/news/world-africa-13754897>

¹⁴¹ Stephen Brown: „Libyan rebels terrorize black africans” *Frontpage Mag*, 2011. április 22. <http://www.frontpagemag.com/2011/stephenbrown/libyan-rebels-terrorize-black-africans>

¹⁴² Alvaro Mellado Dominguez és Tom Pitt-Rashid: „International intervention and its humanitarian consequences in Libya and beyond: an unresolved issue”, 11 May 2012, <http://www.opendemocracy.net/alvaro-mellado-dominguez-tom-pitt-rashid/international-intervention-and-its-humanitarian-consequence>

¹⁴³ Rajan Menon: Professor of International Relations, Lehigh University, *The World Post*, Libya: What the Intervention Has Wrought, http://www.huffingtonpost.com/rajan-menon/libya-post-gaddafi-_b_1397289.html

a Legfelső Katonai Tanácsot.¹⁴⁴ A kialakult politikai és biztonsági helyzetet sem a Nemzeti Átmeneti Tanács, sem az időközben, 2012. július 7-én választott, Ali Zeidan¹⁴⁵ vezette Általános Nemzeti Nagygyűlés¹⁴⁶ nem tudta kezelni. A közbiztonság javítására a rosszul felfegyverzett, képzetlen rendőrség nem volt képes.

A folyamatos rablótámadások, emberrablások, merényletek elleni védelmet, valamint a közbiztonság általános védelmét a magán milíciák látják el, mint pl. a Legfelső Biztonsági Bizottság Tripoliban, mely nem csak járőrözéssel próbálja javítani a közbiztonságot, de nyomozást végez, és átvette az igazságszolgáltatató szerepét (6. fotó).¹⁴⁷

A forradalom és a politikai stabilitás hiánya negatívan hatott az ország gazdaságára. Líbia gazdasága meghatározó mértékben az olaj és gáz exportból befolyó bevételtől, illetve az abból származó adóktól függ. A gazdasági mutatók szerint Líbia GDP-jének 65 százalékát az olajexportból adja ki. Ezzel szemben Líbia az élelmiszerszükségletének mintegy 75 százalékát kényszerül importálni.

A líbiai olaj kitermelése illetve exportja rendkívülien visszaesett 2011-ben a forradalom kitörése után. A 2010. évi átlaghoz, mely megközelítőleg 1.6 millió hordó per nap (mhn) volt, drasztikusan 0.48 mhn-ra esett vissza 2011-ben a forradalom mellékhatásaként. Ez a mennyiség ugyan 2012-re 1.45 mhn-ra emelkedett, de Líbia 2013-ra is csak a forradalmat megelőző időszak gazdasági állapotát tudta visszaállítani (4. ábra).¹⁴⁸

A jövőre nézve a kérdés, hogy vajon a líbiai gazdaság folytatja-e Kaddáfi alatt kialakult útját, vagy a felelős kormány a piacorientált gazdaság kialakítása érde-

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *BBC News Afrika, Profile: Libyan Prime Minister Ali Zeidan*, <http://www.bbc.com/news/world-africa-24472356> letöltve: 2014. április 10.

¹⁴⁶ *BBC News Afrika, „Libya's General National Congress election”*, <http://www.bbc.com/news/world-africa-18341022> letöltve: 2014. április 10.

¹⁴⁷ *Kevin Sullivan: The Washington Post, Middle East, „Two years after Libya's revolution, government struggles to control hundreds of armed militias”*, http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/two-years-after-libyas-revolution-government-struggles-to-control-hundreds-of-armed-militias/2013/09/06/6f32c4c0-13ae-11e3-880b-7503237cc69d_story.html letöltve: 2014. április 10.

¹⁴⁸ *Mohsin Khan and Karim Mezran, Atlantic Council, RAFIK HARI CENTER FOR THE MIDDLE EAST, „The Libyan Economy after the Revolution: Still No Clear Vision”*, http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/libyan_economy_after_revolution_no_clear_vision.pdf letöltve: 2014. április 10.

kében felerősíti és lehetővé teszi, hogy a magán szektor nagyobb szerepet kapjon.¹⁴⁹

Véggövetkeztetés

A fentiekben kifejtett helyzetből levonható, hogy a NATO líbiai humanitárius intervenciója alapvető sikerét beárnyékolta a forradalom, illetve a Kaddáfi rezsim bukását követő politikai gazdasági instabilizáció, és az e mellé párosuló rendkívül rossz biztonsági helyzet. A biztonsági helyzetet az ország vezetéséért felelős Általános Nemzeti Nagygyűlés, illetve az állami rendőrség nem tudta garantálni, ehelyett a politikailag is függetlenedett városokban magán milíciákból kinőtt fegyveres egységek vették át az igazságszolgáltatás szerepét, így a közbiztonság biztosítása mellett teljes eljárásokat is lebonyolítanak. A biztonsági helyzet, a politikai és gazdasági bizonytalanság miatt kialakult társadalmi elégedetlenség nagy nyomást jelent az egyébként is gyenge kormányzatra, vagyis az Általános Nemzeti Nagygyűlés vezetésére, mely megnehezíti a politikai és gazdasági reformok végrehajtását.

Úgy gondolom, hogy a humanitárius intervenció jövője szempontjából a líbiai beavatkozás megítélése döntő fontossággal bír. Ez a beavatkozás hívta életre első alkalommal az ENSZ Biztonsági Tanácsa által hivatkozott védelem felelősségének doktrínáját az 1970. és 1973. számú határozataiban úgy, hogy emellett a líbiai lakosság védelme érdekében az erőszak alkalmazására is felhatalmazást adott. Ezért a beavatkozás sikerességének megítélése a védelem felelőssége koncepció jövőbeni alkalmazása szempontjából is meghatározó fontosságú. Azonban nem szabad elfelejtenünk azt a tényt, hogy a védelem felelőssége nem csak a civil lakosság védelmét vagy (Líbia esetében a katonai koalíció által értelmezve) a rezsim megbuktatását tűzi ki céljául, hanem a beavatkozást követő esetleges humanitárius katasztrófa kezelésének szükségét is. Elkerülhetetlenül terheli, legalább a beavatkozást végrehajtó államokat az erkölcsi felelősség, mely szinte kötelezettséget jelent arra nézve, hogy a forradalom és a beavatkozás után kialakult káoszban segítséget nyújtsanak a helyzet rendezéséhez.

A védelem felelőssége három fontos pillérből áll: a megelőzés (Prevention), a reagálás (Reaction) és az újjáépítés (Rebuilding). Az utolsó jelenti (fentiek alap-

¹⁴⁹ *Ibid.*

ján) a nemzetközi közösség azon felelősségét, amely felelősség a beavatkozást követően kialakult helyzet kapcsán jelentkezik. Ugyan az 1973. számú BT határozat nem tiltotta meg a humanitárius segélyek célba juttatását elősegítő erőfeszítéseket, még akkor sem, ha az a repülési tilalom ellenére történt, viszont nem adott semmiféle felhatalmazást illetve utalást arra vonatkozólag, hogy mit tegyen a nemzetközi közösség a beavatkozást követően esetleg kialakuló humanitárius szükséghelyzet kezelésével kapcsolatban. Ezzel összefüggésben tervezés sem történt a beavatkozást megelőzően.

A líbiai humanitárius beavatkozást nemzetközi jogi szempontból jogszerűnek és legitimnek tartom. Jogszerűnek tartom azért, mert a BT egyértelmű határozatban hívta fel a nemzetközi közösség figyelmét arra, hogy minden eszközzel, intézkedéssel fékezze meg a civil lakosság elleni súlyos megtorlásokat, emberi jogi jogsértéseket. Legitimnek tekintem azért, mert emberileg és erkölcsileg is indokolhatónak tartom a beavatkozás szükségességét a BT határozatokban hivatkozott védelem felelőssége alapján. Azonban a beavatkozást követően elmaradt a védelem felelőssége harmadik (Rebuilding) pillérének alkalmazása, vagyis a nemzetközi közösség a kisebb segélyektől eltekintve nem vett részt az államépítésben, és a további humanitárius szükséghelyzet teljes rendezésében. Erre a hiányosságra véleményem szerint a jövőben mindenféleképpen nagyobb hangsúlyt kell fektetni, mert a beavatkozást követően olyan súlyos helyzet állhat elő, amely akár egy további beavatkozást is szükségessé tehet.

A védelem felelősségének jövőbeni alkalmazhatósága és a humanitárius intervenció sikerességének, kimenetelének nemzetközi megítélése nagymértékben függeni fog a beavatkozást követően tett humanitárius segítségnyújtást célzó intézkedések meglététől. Úgy gondolom, hogy a védelem felelősségének doktrínája az elmúlt időszakot tekintve egyre nagyobb figyelmet kap, és normatív alkalmazásának köszönhetően elképzelhetőnek tartom, hogy a jövőben egy humanitárius intervenció alapját képezze.

Felhasznált irodalom

1. Congressional Digest Publication, International Debates, Libyan Uprising, 2011. április, Vol. 9. No. 4.
2. Dirk Vandewalle: A History of modern Libya, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.
3. Dr. John M. Kabia: Humanitarian Intervention and Conflict Resolution in West Africa:
4. From ECOMOG to ECOMIL, Ashgate Publishing Limited, 2009, 10. o. hivatkozással: Wil Verwey (1992, 114).
5. International Commission on Intervention and State Sovereignty, (ICISS), The Responsibility To Protect, Jelentés, 2001.
6. John Norton Moore, Law and Civil War in the Modern World, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1974.
7. Kovács Péter: A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei és korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában, (Értekezés az MTA doktora cím iránt benyújtott pályázathoz), 2009.
8. Peter Hough: Understanding Global Security, Rutledge, London, 2004.
9. Sulyok Gábor: A Humanitárius Intervenció Elmélete és Gyakorlata. Budapest, Gondolat Kiadó, 2004.